

Poznámky k zákonu na ochranu republiky.

Přednesl profesor Dr. AUGUST MÍŘICKÁ ve valné hromadě Právnícké jednoty v Praze konané 26. dubna 1923.

Dne 8. dubna t. r. nabyl účinnosti zákon na ochranu republiky z 19. března 1923 čís. 50 sb. z. a n. Jak známo, předcházely tuhé boje, prve než tento zákon spatřil světlo světa. Že zápas skončil vítězně a že podniknuté dílo bylo korunováno zdárným výsledkem, sluší upřímně vítati v zájmu republiky, proti jejímž nepřátelům zákon, bude-li ho náležitě užíváno, poskytne účinných zbraní.

V radostný pocit, jež ve mně vzbudil konečný zdar díla, mísila se vážná obava při vzpomínce na chystanou celkovou reformu našeho trestního práva. Když uzákonění jediného dosti omezeného oddílu trestního zákona vyvolalo takové obtíže, vyžadovalo tak značného nákladu času, roznítilo takovou měrou stranické vášně a rozčeřilo celou hladinu veřejného mínění, jak nepříznivá z toho pak kyne prognosa pro budoucí projednání celého trestního zákona! Než myslím, že by tu nebylo škarohlídství na místě. Nesluší zapomínati, že šlo o d e l i k t y p o l i t i c k é, tedy o skupinu deliktů, snad ze všech nejožehavější, o normy, jichž bývalo dříve nejhojněji zneužíváno od držitelů moci proti nepohodlným odpůrcům. Proto nedivno, vyzírala-li z projevů opozičních, brzy nepokrytě přiznaná, brzy za jinými důvody se ukrývající obava před zneužitím zákona a nedivno také, že vlny zápasících protichůdných zájmů se vzdouvaly tak vysoko. Ostatně není vyloučeno, že ustanovení zákona na ochranu republiky bude většinou možno — snad s některými retušemi — prostě převzít do nového trestního zákona; i lze při optimistickém pojmání věci naopak tvrditi, že tím uskutečnění celkové reformy bude usnadněno a uspíšeno.

Zmínky zasluhuje, že k předběžným poradám o osnově zákona byli přibráni nejen experti z řad právníků, nýbrž také zástupcové tisku. To stalo se z té příčiny, poněvadž některá ustanovení osnovy dotýkala se přímo, jiná aspoň nepřímo i tisku.

Sluší uznati, že přibraní žurnalisté přes veškeru horlivost i energii, se kterou hájili zájmy tisku, vedli sobě při diskusi s rozvahou přímo státnickou, že ukazovali se přístupnými věcným důvodům vyvracejícím jich námitky a že tam, kde toho žádal zájem republiky, submitovali i na taková ustanovení, ve kterýchž by mohlo býti spatřováno jakési obmezení oné volnosti, kteráž bývá obyčejně — ač někdy snad neprávem — nazývána svobodou tiskovou. Pokládám tím více za svou povinnost to zde loyálně konstatovati, poněvadž se musím přiznati, že jsem sám pohlížel na tento experiment s jistou skepsí. Výsledek naplňuje mě nejlepšími nadějemi, pomýšlím-li na chystanou reformu zákona tiskového, při kteréž jak slyším, bude zachován týž postup.

Ale i jiné cenné zkušenosti pro chystanou reformu trestního práva bylo lze odnésti si z dějin vzniku zákona na ochranu republiky. Míním tu především tu zkušenost, že jen takové nové zákonodárné idee mohou počítati na uskutečnění, které jsou buď *communis opinio omnium*, nebo takové, jež lze podepříti tak pádnými důvody věcnými, vůči nimž musí zmlknouti odpor každého, kdo vůbec věcným argumentům je přístupný.

Někdy arci nepomohly ani sebe pádnější důvody věcné. To bylo tam, kde rozhodoval více cit než rozum nebo kde některá politická strana přišla již s pevným rozhodnutím, jímž ostatní účastníci byli postaveni před hotovou událost. Tak bylo zejména předem rozhodnuto, že trest smrti nesmí doznati rozšíření a to ani při útocích na život ústavních činitelů. Ačkoli sám stojím *de lege ferenda* vůči trestu smrti na stanovisku odmítavém, pokládám nicméně za hodno úvahy, neměl-li by tento trest, pokud je platným právem stanoven na dokonanou vraždu, platiti také na pokus vraždy. Vždyť jinak je rozhodnou pro způsob i výši trestu nevína pachatele, nýbrž ta často náhodná okolnost, dosáhl-li

svého účelu čili nic. Tak se může státi, že umění lékařské nebo snad i tvrdý předmět nalézající se náhodou v kapse napadeného zachraňuje před smrtí nejen vrahovu oběť, nýbrž i vraha samého. To arci souvisí s otázkou trestání pokusu vůbec, kteráž otázka je opět jen výsekem zásady odpovědnosti za vinu, vyřešené, jak známo, v platném právu způsobem naprosto nedostatečným.

Všimněme si poněkud argumentů, jimiž zjevně i zakrytí odpůrci zákona na ochranu republiky osnovu jeho potírali. Přímo za naivní pokládám tu i tam uváděný důvod, že zákon je zbytečný, poněvadž prý již zákon na ochranu republiky máme. Míněn je tím zákon z 23. července 1919 č. 449 sb. z. a n. Tento zákon skutečně má jméno »zákon o zákonné ochraně republiky Československé«; ale stanoví jen, že od 28. října 1918 jsou zákony a nařízení převzatými od Rakouska a Uherska chráněna příslušná zařízení čs. republiky. To vlastně se rozumělo samo sebou a bylo jistě praktikováno již před vyhlášením uvedeného zákona. Potřeba nového zákona však pociťována právě proto, že tato dosavadní ustanovení se objevila nedostatečnými. Ale to popírá druhý argument odpůrců zákona, vrcholící v tom, že prý platný trestní zákon z r. 1852, dítko doby absolutistické, poskytuje svými ustanoveními republice ochrany dostatečné, ba ještě vydatnější než zákon nový. Než již zběžný pohled na ustanovení tohoto zákona ukazuje neudržitelnost uvedeného mínění. Neboť vidíme tu jednak zákonné skutkové podstaty zcela nové, platnému právu neznámé, jednak takové, jež účelněji upravují některé nedostatečné normy platného práva, nebo jež aspoň zvyšují nemístně mírné trestní sazby jeho. Ukazuji v té příčině zejména na ustanovení o proradě (§ 4), o zradě státního tajemství (§ 5), o vojenské zradě (§ 6), o útocích na ústavní činitele (§ 10), o osobování si jich moci (§ 7 až 10), o urážce presidenta republiky (§ 11), o nedovoleném ozbrojování (§ 13), o sdružování státu nepřátelském (§ 17), o návratu členů bývalé panovnické rodiny (§ 19) a ohrožování obrany republiky (§ 24) nehledě ani ke všeobecným ustanovením hlavy IV. o vyměňování trestů, zabavení jmění, následcích odsouzení a zastavení periodických tiskopisů. Nemohu se zde pouštět

do podrobností. Ukazuje-li se však s druhé strany na to, že skutková podstata velezrady podle § 58 trestního zákona z r. 1852 je částečně širší a že tresty na ni jsou přísnější než v novém zákoně, pravím: Co jsou platny sebe širší normy a sebe přísnější trestní sazby, nelze-li jich užítí prostě proto, že delikt sám je fakticky nestihatelný? Je známo, že již za dob Rakouska bylo možno velezradu pro nespolehlivost porot stíhati toliko před soudem výminečným neb soudem vojenským. A v naší republice? »Není pochyby«, praví důvodová zpráva ústavně právního výboru poslanecké sněmovny, »že novodobá demokracie, která přetvořila také útvar porot a zanesla do celého veřejného života politické vlivy, dotkla se značně také dosavadní struktury porotních soudů i jejich psychologie rozsuzovací. Není pochyby, že dnes agitační vlny politického, sociálního neb národnostního stranictví zaléhají až do soudních síní, kde sedí mužové a ženy z lidu.«

Je možno předstoupiti s obžalobou pro velezradu před porotu, ve kteréž zasedá i jen pět národnostních nebo politických stranníků obžalovaného? Či snad jsme měli sáhnouti k delegování jiné poroty z důvodů zákonem neuznaných, jak se to dělo v Rakousku za politické persekuce let šedesátých a sedmdesátých, kdy naši redaktori byli stavěni před poroty německé? Z těchto úvah vyplývala sama sebou nezbytnost, velezradu stejně jako jiné delikty proti republice zároveň s účelným přetvořením zákonných skutkových podstat vymaniti z příslušenství soudů porotních a přikázati soudu, jenž by již svým složením byl chráněn před vlnobitím jakéhokoli stranictví ať politického, sociálního nebo národnostního.

Osnova zákona na ochranu republiky byla potírána také námitkou, že porušuje ústavní listinu a to hned ve dvou směrech.^{*)} Jednak totiž ustanovení § 67 ústavní listiny, podle něhož prezident republiky může býti stíhán toliko pro zločin velezrady. Stanoví-li zákon na ochranu republiky v § 61 č. 1, že, kde jiné zákony mluví o ve-

^{*)} Tak prof. Spiegel v otevřeném dopise, řízeném na presidenta republiky v »Bohemii« z 21. března 1923.

lezradě, rozumí se tím trestné činy uvedené v § 1 až 3 (úklady o republiku), tedy delikty, jichž skutková podstata se nekryje plně s velezradou, je prý tím uvedené ustanovení ústavní listiny změněno a tudíž ústava porušena. Toto mínění bylo vyvráceno důkladným posudkem profesora H o e t z l a, interpreta ústavní listiny nad jiné povolaného, přijatým do zprávy ústavně-právního výboru poslanecké sněmovny o osnově zákona na ochranu republiky. Správně se ukazuje na to, že pojem velezrady v ústavní listině není určen, nýbrž že ponecháno jeho vymezení jiným zákonům, že pojem ten bylo hned při počátku působnosti ústavní listiny jinak vyplniti podle práva platného na Slovensku a v Podkarpatské Rusi a jinak podle práva platného v ostatním území republiky a že změnou těchto zákonů formálně nijak se nemění ústavní listina sama. Jisto je, že ústavní listina užívá celé řady technických termínů a že tím příslušné pojmy neměly býti a také nebyly petrifikovány. Na tom nemění ničeho ta okolnost, že zákon na ochranu republiky — spíše zase z důvodů citových než věcných — se vyhnul názvu »velezrada«, požívajícímu z dob Rakouska smutné pověsti u nás a že místo toho užívá výrazu: úklady o republiku.

A ještě dalším ustanovením zákona byla prý porušena ústavní listina a to tím, podle něhož některé zločiny tohoto zákona, totiž některé případy úkladů o republiku, prorady a zrady státního tajemství, jakož i některé útoky proti ústavním činitelům se přikazují státnímu soudu, tedy soudu výmínečnému, jenž zavádí se na dobu neobmezenou, a to i pro ten případ, když čin byl spáchán před působností tohoto zákona. Tím prý bylo porušeno ustanovení § 94 odst. 3. ústavní listiny, podle něhož soudy výmínečné smějí býti zavedeny pouze v případech zákonem předem stanovených a na dobu obmezenou. I tuto námitku pokládám souhlasně se zprávou ústavně-právního výboru za neodůvodněnou. Přehlíží se tu úplně rozdíl mezi soudy zvláštními (mimořádnými) a soudy výmínečnými. Soudy zvláštní (mimořádné) byly pro určité trestní věci zavedeny již v době vydání ústavní listiny (na př. soudy vojenské a soudy lichevní) a mohou zajisté i nyní nově býti zaváděny bez omezení

dobu, arci jenom zákonem, jenž určuje zároveň jejich pravomoc. Ústavní listina chtěla ustanovením výše uvedeným toliko zameziti justici kabinetní, známou z dob absolutismu, to jest to, aby pouhým nařízením vládním byly jednotlivé trestní věci prikazovány soudům zvláště pro tyto případy zřízeným. Taková změna příslušnosti nařízením výkonné moci má býti přípustna jen, když zákon to výslovně ustanovuje, a jen pro případy, jež předem označil. To vyplývá zřejmě ze spojení odstavce 3. s odstavcem 1. uvedeného § 94 ústavní listiny. Je tedy výmínečným soudem nepochybně soud stanný a také onen soud, (známý právě pod jménem výmínečného soudu), který nastupuje místo soudu porotního v případě zastavení porot. *) Tyto soudy uvádějí se v činnost právě teprve aktem výkonné moci a jen na dobu omezenou. Není však výmínečným soudem státní soud zřízený zákonem z 19. března 1923, jenž má vstoupiti v činnost podle zákona samého ihned a na dobu neobmezenou. Je tedy tento soud zákonným soudem pro všechny případy mu přikázané a proto nelze ani v tom, že tomuto soudu se prikazují činy dříve spáchané, spatřovati porušení § 94 odst. 2 ústavní listiny, vedle něhož nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.

Ale ustanovení, že pravomoc státního soudu se má vztahovati také na trestné činy dříve spáchané, naráželo na odpor i v jiném směru. Bylo dovoláváno se zásady, že trestní zákony nemají účinkovati zpět. Avšak tato zásada uplatňovala se dosud jen, pokud jde o hmotné zákony trestní, a také v této příčině je v novější době správnost její, i když se připouštějí výjimky, brána ve vážnou pochybnost. Vidíme, že zejména čs. osnova všeobecné části trestního zákona přijímá zásadu právě opačnou, přiznávajíc i hmotným trestním zákonům zpětnou platnost. Že zákony procesní, zejména tedy i změny ve složení a příslušnosti soudů mají zásadně účinkovati zpět, již nyní všeobecně se uznává. Nelze tu přece mluvíti o nějakém *jus quaesitum*

*) Podle toho je výmínečným soudem také vojenský soud, pokud se mu v době válečné prikazují trestné činy, osob podřízených jinak pravomoci obecných trestních soudů, což děje se nařízením celého ministerstva nebo nejvyššího velitele (§ 95., posl. odst. Ústavní listiny, § 14. a 454. voj. tr. ř.).

vinníka hledíc k době spáchaného činu. Pomýšlejme jen na případ, že trestný čin vyšel na jevo teprvé po letech. Bylo by zajisté nesmyslné, kdyby měl pro obviněného v takovém případě býti restituován soud, jenž povolán byl k trestnímu řízení podle práva platného v době spáchaného činu. Jen z důvodů procesní techniky bývá zachována příslušnost soudů dosavadních, když trestní řízení v době, kdy počal účinkovati nový zákon, dospělo již do určitého stadia. Doporučuje se prohlásiti v té příčině za rozhodnou právní moc obžaloby, kterouž jest příslušnost soudu definitivně určena (§ 219 tr. ř.). Tomu vyhovuje ustanovení § 36 zákona na och. rep. a souhlasný s ním § 26 zákona o státním soudě.

V denních listech byla vyslovena pochybnost o tom, náleželi-li před státní soud také d o k o n a n á vražda spáchaná na ústavním činiteli a bude-li tedy vrah ministra Rašína nyní, když oběť jeho zemřela, moci býti postaven před státní soud. Tato pochybnost odůvodňuje se tím, že uvedený § 36 zák. na ochr. rep. nevypočítává útoky na život ústavních činitelů, které mají náležeti před státní soud, nýbrž určuje je toliko dovoláním § 7 (»zločiny uvedené v § 7«) a že tento § 7 mluví toliko o pokusu vraždy, nikoli o vraždě d o k o n a n é. Ale § 7 mluví také o dokonaném i nedokonaném zločinu úmyslného zabití (podle § 279 uherského trestního zákona, kterýžto delikt je podle terminologie trestního zákona z r. 1852 zločinem vraždy, a dále pod čís. 4 jedná o tom, »kdo spolupůsobí ke spáchání nebo při spáchání vraždy, i že i dokonaná vražda spáchaná na osobách uvedených v § 7 k d y ž č i n n e b y l d o k o n á n.« Nelze tedy říci, že nemluví o vraždě dokonané. Pokus a účastenství jsou ostatně toliko formy činnosti trestné, nikoli delikty samostatné a proto právě naopak, kdyby zákon byl chtěl příslušnost státního soudu omeziti na tyto formy, byl by to musil výslovně vyjádřiti, na př. obratem: »Zločin vraždy, ale toliko v p ř í p a d e c h uvedených v § 7.« Proto pokládám za nepochybné, že i dokonalá vražda spáchaná na osobách uvedených v § 7 náleží před státní soud. Ostatně je to v důvodové zprávě ústavně právního výboru poslanecké sněmovny řečeno výslovně.

Jak známo, byl podnětem k vydání zákona na ochranu

republiky atentát na ministra Rašína, nepřavím, že podnětem jediným, spíše toliko vnějším a časově posledním. Nelze však popírat, že účinné potírání takových útoků na život ústavních činitelů je zřejmým účelem některých ustanovení zákona. Odtud zvýšení příslušných trestních sazeb, pokud za vylíčených poměrů bylo možné, odtud také příkázání takových útoků státnímu soudu. Přední podmínkou účinného potírání zločinu je správná a e t i o l o g i e jeho. Třeba znáti příčiny i pohnutky, jež k takovým činům obyčejně vedou. A tu myslím, že pokud jde o politické atentáty, bývá jedna důležitá pohnutka přehlížena neb aspoň nedostatečně hodnocena. To, co vede ruku politického vraha, nebývá vždy jen vyvrcholená stranická vášně, slepý boj za politickou ideu. Důležitý a často rozhodný vliv mívá tu přemíra ješitnosti, chorobná touha po slávě, zkrátka m y š l e n k a h e r o s t r a t o v s k á. Jsem přesvědčen, že právě u osob mladistvých má tato pohnutka důležitou úlohu a že jest i prostředkem, jehož s prospěchem užívají návodcové: »Jdi a vykonej to, budeš slavný; tvé jméno bude ve všech ústech, noviny rozneseš je do všech dílů.« A jak nemá mladistvý zločinec tomu věřit, když tomu jest skutečně tak, když noviny věnují celé sloupce zprávám o vrahovi a jeho činu a když přední obrázkové listy přinášejí jeho podobiznu dokonce na téže stránce, na kteréž je vyobrazena jeho nešťastná oběť, jako tomu právě bylo v případě Rašínově. *) Tyto úvahy vedli k tomu, že do zákona bylo přijato ustanovení stíhající trestem toho, kdo by do roka po činu jakýmkoli způsobem uveřejnil obraz takového zločince (§ 16 čís. 3).

*) Pozoruhodno je, co o této věci napsala Julie Emingerová v. »Ženské Světě« (č. 5—6). Cituji aspoň nejvýznačnější věty:

»V nejvážnějších, nejlépe renomovaných listech vidíme podobizny vynikajících mužů, zasloužilých o blaho lidstva, národa, o rozkvět umění a vědy...« »Dva dny později na tomtéž místě vidíme podobiznu mladíka, který se proslavil vraždou, zločinem...« »Nechápete, jak vábívé, jak dráždivé jsou podobné city pro mládež, pro obrazotvornost nedozrálé mysli? Jak demoralisující závěr z toho plyne, že vrahovi a zločinci prokazuje se tatáž čest, jako muži zasloužilému? K dosažení této sensace, této popularity, stačí výstřel z revolveru. Následky z podobného skutku plynoucí — o těch uvažuje zralý člověk, který život a jeho boje zná. Ale mládež? Což nechápete strhující sílu marnivosti a z ní plynoucí moc napodobování, která ovládá a tím řídí konání mládeže?« Sotva bylo by lze domysleti se výstižnější důvodové zprávy pro nahoře uvedený zákonný zákaz.

Zajisté je však třeba ještě účinnějšího prostředku, aby takovému mladistvému vrahu byla s čela stržena gloriola slavného činu v jeho vlastních očích i také, oč hlavně ide, v očích jeho druhů a tím umenšeno nebezpečí, že nalezne následovníky vedené touhou po stejné slávě. Dávám v úvahu, nedoporučovalo-li by se k tomu cíli sáhnouti k trestu tělesnému. Kdyby takovému mladistvému provinilci vedle zákonného trestu na svobodě mohlo se dostat také pokárání tělesného, myslím, že by to velmi přispělo k dosažení účelu právě uvedeného. Nemám tu na mysli snad nějaké kruté, nelidské bití, smutně známé z dějin práva trestního, nýbrž spíše jen prosté tělesné pokárání, jakéž tak často uštěďruje mladistvým nezvedencům ruka otcovská, pokárání, jež by mělo jen jeden účel, totiž demonstrovati ad oculos, že společnost lidská pohlíží na čin mladistvého ne jako na nějaké rekovství, nýbrž jen jako na nerozvážný kousek nezvedeného hocha. Účinek takového pokárání byl by nesporně zvýšen, kdyby mohlo následovati, pokud možno, hned po činu, tedy jaksi po způsobu stanného práva, v samé soudní síni za veřejnosti třeba obmezené.

Ale tato myšlenka nedostala se do zákona pro zásadní odpor jedné z politických stran proti tělesným trestům vůbec. I já jsem zásadním odpůrcem trestu bitím. Ale proti takovým mladistvým, kteří z falešného velikášství sáhají ke smrtící zbraní, bych tento trest přece jen připustil, jak jsem řekl, ne za způsobením fysické bolesti, nýbrž jen za tím účelem, aby provinilec byl v očích veřejnosti zbaven falešné glorioly slavného činu, aby domnělé hrdinství bylo stigmatizováno jako nerozvážný kousek chlapecký. Nepodařilo-li se tuto myšlenku hned na poprvé uzákoniti, nepokládám ji proto za odbytu.

Doufejme, že politické atentáty nebudou příliš časté a že tudíž i výkon tohoto trestu by byl řídkým zjevem. Povedlo-li by se tím i jen v jediném případě odvrátiti druhého od podobného útoku, k němuž by se jinak odhodlal, podařilo-li by se tím zachrániti i jen jediný život cenný pro společnost, pro stát, nebyl by, tuším, takový výsledek draze vykoupen oním poměrně nepatrným zlem.